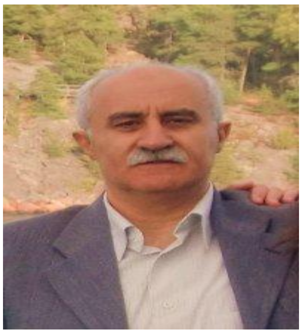

وەرگێڕلە سۆئێدییەوە :حامید مائیلی

بەشی ٢

ناسیونالیزمی فەرهەنگی

دە ناسیونالیزمی فەرهەنگی دا، نەتەوە بە ئەوانە دەگوترێ کە خاوەنی فەرهەنگی هاوبەشن . بە ئەندامبوونی ئەوتۆ نەتەوەیەک نە بە تەواوی ئارەزومەندانەیە وەک (وەرگرتن و وەلانانی ئەو فەرهەنگە) و نە ئیرسی یە (منداڵی ئەندامان دەکرێ بە بێگانە دابنرێن ئەگەر بە فەرهەنگێکی دیکەدا گەورە بووبن)

ناسیونالیزمی چینی نموونەیەکە بۆ ناسیونالیزمی فەرهەنگی ،بەشێکی دەگەڕێتەوە سەر بوونی ئەو جێوازییە فەرهەنگییانە لە مەڕ کەمایەتییەکانی جۆراوجۆر لە چین ، هەر وەها ئەو تاقمە زۆرە لەو چینییانە کە لانەواز و هەڵوێدان (نیزیکەی 60 میلیۆن تا ساڵی 2005) .ناسیونالیزمی چینی تەنانەت خەڵکی تایوان یش کە خۆی دووڕگەیەکە بە چینی دادەنێ .

ئەوەیکە زۆر سرنجڕاکێشە دە ناسیونالیزمی فەرهەنگی چینی دا ئەوەیە کە زۆر هەڵپێچراو وئاڵۆزە. لە باری مێژووییەوە تەنانەت شوێنەکانی نیزیک بە جوغرافیای چین یش دەگرێتەوە وەک مەغولستان ، نیو دووڕگەی کورە ، وێەتنام ، میانمار(بورمەی پێشوو). دە مەفهومی چینی دا هەموو ئەوانەی کە بە پەیوەندی خوێنی دەچنەوە سەر چینییەکان ، تەنانەت ئەوانەی وا دە وڵاتانی دیکەشدا دەژین بەڵام بە نیژاد چینین وەک سەنگاپوورییەکان ، ئەو چینییانە کە لە وڵاتانی ئەفریقا ،ئەمریکا ، ئاسیا ، ئوستڕالیا و ئوروپا دا دەژین ،دەگرێتەوە . وادیارە تەنانەت خەڵکی ئەو وڵاتانەی کە تاقمێکیان وەک کەمایەتی نوێنەرایەتی چینی یەکان دەکەن ،هەر بە چنییان لە قەڵەمدەدەن . هەر لەبەر وەشە کە مەغولەکان بە کەمایەتێکی چینی دادەنرێن ئەگەر چی دەوڵەتی سەربە خۆی کۆماری مەغولستان یش هەیە .

سەردەمی ئیمپڕاتوری مەغولەکان دە سەدەی 12 زایینیدا بەشێکی زۆر لە ئاسیا و ئوروپایان داگیرکرد و هێنایانە ژێر دەستەڵاتی خۆیان . دە نێو وانەدا دە مێژووی نووسراوی چینییەکاندا ئەوەش هاتووە کە کەمایەتیێکی چینی دەستەڵاتی لە چین بەدەستەوە گرت ، وپاشان پەرە بەو ئیمپڕاتورییەی چینی درا .

بۆیەشە سەردەمی ئیمپڕاتوری مەغولەکان لە چین بە ماوەیەک دادەنرێ کە جێی شانازی و مەزنایەتی چینییەکانی پێوە دیارە ، ئەو دەم کە دەستەڵاتی چین لە ئاسیا وە تا ئوروپایەی لە ژێر ڕکێفی خۆیدا دەدی ، هەڵبەت بێجگە لەو ماوەیەی کە چینییەکان لە ژێر دەستەڵاتی مەغولەکاندا بوون .

ناسیونالیزمی دینی

ناسیونالیزمی دینی بە ڕەوتێک دەگوترێ کە لە سەر بنەمای دینێکی هاوبەشی یەکگرتوو دامەزرابێ ،ئەغلەب فاکتۆڕی دیکەشی دەگەڵ ئاوێتەیە وەک فەرهەنگ ، نیژاد و زمان . ئەگەر ئەوتۆ دەوڵەتێک پێناسەی خۆی کە زۆرتر لە ئوسولی دینەوە وەردەگرێ ئەو دەوڵەتە زیاتردەوڵەتێکی تێئۆکڕاسی یە تا دەوڵەتێکی نەتەوەیی . زۆربەی دەوڵەتانەی کە نیژادی و فەرهەنگین ڕوانگەیەکی دینیشیان پێوەدیارە ، بەڵام زیاتر وەک یەک ڕەگاژۆیی بۆ تاقمێک نەک وەک بنەمایەکی سەرەکی بۆ مەبەستی بەرپرسیارەتی لە ڕاست ویستی نەتەوایەتی .

ناسیونالیزمی ئیرلەندی کاتۆلیکی یە ، وزۆربەی ڕێبەرانی ناسیونالیزمی ئیرلەندیی یەکان دەو سەت ساڵانەی دواییدا کاتۆلیک بوون ، تەنانەت زۆربەی ئەوناسیونالیستانەی پێشووشیان دە سەدەکانی 18شدا پرۆتستان بوون . ناسیونالیزمی ئیرلەندی لە تێئۆریی یەکی کاتولیکانەی تایبەتەوە سەرچاوەی نەگرتووە ،تەنانەت هێندێک پرۆتستان لە ئیرلەندی باکوور مەترسی ئەوەشیان هەیە کە ئەوتۆ تێئۆرییەک بە سەروەڵاتە یەکگرتووەکەیاندا داسەپێندرێ . هەر بە شێوەیەکی وێچوو بەڵام دە فۆڕمی سەهیوونیزم دا کە لە سەر بنەمایەکی فەرهەنگی یەهوودی و نیژادی یەهوودییە ، ئەگەر دینداری سەهیوونیزم یش هەبێ و ئاسەواری بە زۆرانەوە دیبیندرێ .

دە دونیای ئیسلامدا باسی سەر لەنوێ گەڕانەوەی پانئیسلامیزم دەگۆڕیدایە .بەدوای دابەشکردنی هیندوستان لەلایەن بریتانیایی یەکانەوە ،ناسیونالیزمی هیندی ئەغڵەب دە پەیوەندی دەگەڵ هیندوئیسم دا ، سەرەڕای بوونی چەشنێکی جیهانییانەی دژ بە کۆمۆنیزم هاتووە . دە هیندوستانی مۆدێڕنی ئەوڕۆییدا چەشنێ هیندوناسیونالیزم بووەتە باو کە ئەغڵەب لایەنگری لە حیزبی Bharativa Janataو Rashtrya Swayamsevak Sanghدەکەن . ناسیونالیزمی دینی وەک پرنسیپێکی لێک گرێدراوی باوەڕێکی ئۆرتۆدۆکسی هاوبەش و نەتەوەیی سەر بەکلیساکانی ئۆرتۆدۆکس لە زۆربەی وڵاتانی ئوروپای ڕۆژهەلات وتەنانەت دە ڕووسیەی فیدڕالیش دا وەبەرچاو دەکەوێ .

ناسیونالیزمی دیاسپۆڕا (هەندەران)

مەبەست لە ناسیونالیزمی هەندەران پێی دەڵێ :ناسیونالیزم لە ڕێگای دوورەوە. ئەوەیە کە مرۆڤ ئەغڵەب هەستی ناسیونالیستی لە هەندەران یان غوربەت دەبزوێ بۆ نموونە ئیرلەندییەکانی ئەمریکا ، لوبنانییەکانی ئیسکاندیناوی و ئەمریکای باشوورییەکان و ئەفریقاییەکان و ئەرمەنییەکانی ئوروپا و ئەمریکا . بنێدیکت ئاندرسۆن لەمەڕئەوتۆ ناسیونالیزمێک دەڵێ :وەک بناخەی کێوێک دەچێ کە بەدیارەوە نییە ، چونکوو ئەو ئینسانانەی دەیانەوێ هەست بە ئەوتۆ نەتەوەیییەک بکەن کە دەڕاستیدا نایانەوێ کۆمەڵگای خۆیان بە داپلۆسین بدەن . جێوازی بنەڕەتی دە نێوان پان ناسیونالیزم ودیاسپۆڕا ناسیونالیزم دەوەدایە کە ئەندامانی ناسیونالیزمی دیاسپۆڕا ئیدی دە نێو نیژاد و وڵاتی خۆیاندا ناژین . دە فۆڕمی تایبەتی سەهیوونیزم دا بزووتنەوەی نەتەوایەتی لە غوربەت نوێنەرایەتی وڵاتی ئەو نەتەوەیە دەکا کە دەیەویست جارێک بۆ هەمیشە دوایی بە ژیانی ئەو خەڵکە لە هەندەران بێنێ و لە زێدی باب وباپیرانیان نیشتەجێیان بکا.

ناسیونالیزم و ئیمپریالیزم

ناسیونالیزم وەک ئیدئۆلۆژییەکی خاوەن پرنسیپ ، هەڵگری بیری داگیرکاری و پەرەپێدان بە داگیرکاری نییە . هەر نەتەوەیەک خۆی خاوەن وڵاتێکە ئەگەر مانەوە و ئەمنییەتی وڵاتەکەی نەکەوتبێتە مەترسییەوە ،چاوی تەماحی لە خاکی هیچ وڵاتێک نییە بە مەبەستی بەرفرەوان کردنەوەی وڵاتی خۆی.ناسیونالیستەکان دە سەدەی 18 دا دژ بە سیستیمی ئیستیعماری دەستیان بە بەربەرەکانی کرد.ئەو بەربەرەکانییە لەدەرەوەی ئوروپا کە پییدەگوترا "مەڵبەندی ناشارەستانییەتی " کە ئاوێتەی توند وتیژ بوو بە تایبەت لە ئەفریقایە .ئەوان(ئیستیعمارچییەکان) پێداگریان لە سەر ئەوە بوو ئەو چارەنووسەی کەلە ناو خۆوە بە تووشیان هاتووە هۆی کلۆنیالیست بوونیانە . هۆی دەست لە کلۆنیالیستی کێشانەوەشیان شەڕی دووهەمی جیهانی بوو کەوەک پرەنسیپێک قەبڵاندیان و سەلماندیان کەهەرێمەکانی نەتەوەیی کە داگیرییان کردووە دیاریکراون وتایبەتن بە نەتەوەی خۆیان و دەبێ لێیان بکشێنەوە . دیسان ئەوەش نەیتوانی بەر بە هێرشی چەکدارانە لە دەرەوەی وڵاتان بگرێ .بەڵام بە دوای ئەو ئیعترازانەدا ،بوو بە قانوونێکی نێو نەتەوەیی کە هیچ پاساوێکی سەلماو لە ژێر هیچ بیانوویەکدا بۆ داگیرکاری وڵاتانی دیکە دەگۆڕێدا نییە .

ناسیونالیزم لە ڕەوانگەی مێژوویی یەوە

ئەگەر چی تا ڕادەیەک زۆرایەتی لە سەر ئەوە کۆکن لە ناسیونالیزم ئیدئۆلۆژییەکی سیاسی یە ،سەرەڕای ئەوەیکە نەلە چاخی ڕۆشەنگەری ئوروپا و نە لە شۆڕشی فەرانسە کۆنتر نییە ، بۆچوونی ناسیونالیزم وەک پێناسەی نەتەوەیی،پێداویستییەکان ،مێژووی سەرهەڵدانی لێدەکەوێتەوە.سوێرکر سوێرلین دە کتێبی (دەنگی گەل)سێ تەوەرەی سەرەکی دە لێکۆڵینەوە لە مەڕ ناسیونالیزمدا دەخاتە بەرچاو ١_تێئۆری کردەوە گرایی funktionalism،٢_تێئۆری مێژوویی historism , ،٣_تێئۆری ڕەسەنایەتی نیژادی وزمانی primordialism ,) ،ئەو لە سەر ئەو باوەڕییە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی دەتوانرێ ئەو سێ تەوەرەیە بخرێنە چوارچێوەیەکی مۆدێرنی ئەوڕۆیی و بە پێواری خاڵەکانی مافی مرۆڤ بگونجێندرێن .

داڕشتنی تێئۆری مۆدێڕنانە

داڕشتنی تێئۆری مۆدێرنانەی بۆ "پێناسەی نەتەوەیی " وەک شتێکی داڕێژراو ، ڕاهاتوو و بە مەبەستی بەرەوپێشوەبردنی ڕەوتێک دادەنرێ . ئەوەش بەو واتایە نییە بە پێی هەر تاریفێکی قەڵب یان بە دوور لە ڕاستی وبێ ڕیشە دە ڕابردوودا شتێک بخولقێندرێ.

دەو سەدانەی دواییدا ئەو تێئۆرییە مۆدێڕنانە بەتەواوی بوونە باوی حاکم ، بەڵام توێژینەوەی ئەو دواییانە لە مەڕ مێژوویی و ئەزموونی ، لانیکەم لە سۆئێد یارمەتیدەرێکی پڕبایخ بوون بۆئەو ڕوانگە و بۆچوونانە لە سەر نیژاد .ئاکامی ئەو لێکۆڵینەوانە لێک نیزیکبوونەوەی ئەو ئەودوو ڕوانەگەیانەی بدواوە بووە ، بەڵام هێشتا تێڕوانینەکان هەر بەجێوازی ماونەتەوە تا ئەو جێگایە باسەکە دێتەوە سەر"خەڵکی هاسایی" و" پێناسەی نەتەوایەتی "یان هی نیژادی دە سەردەمی کۆندا .

لە سۆئێد دە ساڵەکانی 2000 دا تاقمێک مێژووزان وەک Harald Gustafsson , Jonas Nordin , Jens Lerbomو هێندێک کەسی تریش تا ڕادەیەکی بەرچاو و سرنجڕاکیشانە هێندێک لەو خاڵانەیان دایە بەر لێکۆڵینەوەیەکی نوێتر کە ئەو تێئۆرییە نوێیانەی لە مەڕ نەتەوە دادەڕێژرێن وەک پڕۆژەیەکی

مۆدێرن سەیر بکرێن . هێندیکیشیان توانیان نیشانی بدەن کە ئاسەواری ڕیشەی پێناسەی مۆدێرنی سۆئیدی دە سەقامگیر کردنی ڕەوتی بە دەوڵەتبوونی دە سەدەکانی ناوەڕاستدا بدۆزرێتەوە ،هێندیکیشیان زۆر بەرچاوانە بەرینی و بەربڵاوی ئەو پێناسە نەتەوەییە دە سەدەکانی 15 دا دەبینرێنەوە .

لێکۆڵینەوە لە مەڕ ناسیونالیزم

گێلنر (Gellner) کە یەکێک لەلێکۆڵەروەکانی چەمکی ناسیونالیزم وداهێنەری تێئۆری چەمکی (پێناسەی مۆدێرن mordernistisk identitets و تێئۆری ناسیونالیزم nationalitetsteorin) بووە . نەتەوە و نەتەوایەتی نوێنەرایەتی ڕازی بوونێکی دڵخوازانە وتەوژمێکی ڕەخنەگرانە لە ڕاست ناوەرۆکی ئەو لێکۆڵینەوانە دەکا. ئەو کاکڵی تێزێک کەلە سەردەمی تێئۆری ڕیشەی ڕەسەنایەتی نیژادی و زمانی کەلە لایەن قوتابییەکی خۆی بە نێوی Anthony D.Smithخولقێنرابوو ، شیدەکاتەوە .ڕوانگەکان لە سەربایخی نیژاد بۆ سەرهەڵدانی ناسیونالیزم تەنیا بێ هێزی بەڕیوەبەرایەتی بە مەبەستی دەنگۆ سازکردنی لێدەکەوێتەوە. ئەو هێرش دەکاتە سەر ئەوە کە پێکهاتەی نەتەوەیی تەنیا لە سەر بنەمایەکی هاوبەشی نیژادی یان مێژوویی یەوە بێ . لێکۆڵینەوەی Gellner بە پێچەوانەوە زۆرمۆدێرنانەیە .کاتێکی ئینسان چاخی کشتوکاڵی بەجێهێشت و ڕوویانکردە ژیانی شارەستانی ، فەرهەنگی جوتیاریش خۆی دەگەڵ ئەو بارودۆخە گونجاند کە لە پێداویستییەکانی بنەمایی ناسیونالیزم بوون. ناسیونالیزم هونەرێکی سەردەمی کۆمەڵگای مۆدێرنی سەنعەتییە . لێکۆڵینەوەکە نیشاندەری ئەو ڕاستییەیە کە کۆمەڵگای سەنعەتی دەبتە هۆی لەت وکوتکردنی وردەکۆمەڵگاکانی کشتوکاڵی کە دە کۆمەڵگایەکی گەورەتری کڕین وفرۆشتن و ئاڵوگۆڕی زانیارییەکاندا خۆیان دەبیننەوە . بە جێگۆڕکی کردنی زیاتری هێزی کار و کەلوپەل و پێکهاتە و ڕێکخراوە بۆ کڕین و فرۆشتن ، خوێندەواری و زانیاری سەریانهەڵدا .

ناسیونالیزم بوو بە تەنیا ئیدۆئۆلۆژی بۆ یەکگرتنەوەی ئەو کۆمەلگایانە بە درێژایێ مێژوو لێکترازابوون . کەسێک دە توێژی مامناوەندی کۆمەڵگادا وەک . کارمەند ، موهەندیس ، ڕووناکبیر بە هۆی هەڵاواردنیان لە لایەن دەوڵەتەکانەوە بەوە گەیشتن کە نوێنەرایەتی فەرهەنگی نەتەوەی خۆیان وەستۆبگرن . لە ڕێگای زانستە پێشکەوتووەکانی وەک ئارکۆلۆژی (لێکۆڵینەوەی ئەوانەی وا دەژێر زەویدا حەشاردراون) ،فیلۆلۆژی (زماناسی)، ئانتڕۆپۆلۆژی (مرۆڤناسی) ،ئێتنۆلۆژی (نیژادناسی) ، ژێئۆگرافی (جوغرافیایی) و ..هتد ،نەک هەر پاساوی زانستی بۆ مێژووی نەتەوەیین بگرە بۆ میرات وەک کەسایەتێکی فەرهەنگی کۆنی نەتەوەیی کەوتنە بەردەستان . لەمەودواوە دەبێ وەک نەتەوە بەو ئەرکە بزانین ، کە ناسیونالیزم وەک دەستکەوتێکی نیژادی ،بەسەرچوو ، هەڵقوڵاو سەیر نەکەین . ناسیونالیزم لە سەر بنەمایەکی قووڵی زانستی و پێویست بە خوێندوارێکی بەرزی فەرهەنگی وەک پارێزەرو نوێنەرایەتی دەوڵەتی نەتەوەیی داڕێژراوە . بە پێچەوانەی بۆچوونی نەتەوایەتی لە جێ دانراوی بە سێکولارەکردنی بۆچوون وداب ونەریتی مەزهەبی سەردەمی کشتوکاڵی ، بۆیەشە نابێ لە دەستپێکەوە بپرسین کە ئەرێ دەوڵەت چۆن پێکهات بەڵکوو دەبێ بپرسین بۆ پێکهات ؟ وڵامی ئەو پرسیارە لە لایەن گلنر (gellner) بە بنەمایەکی ماتریالیستی دەدرێتەوە ودەڵێ :وێڕای گەشەی جوغرافی و هەرەوەزی کۆمەڵگایی هەستی پێویست بۆ یەکگرتوویی فەرهەنگی و چۆنیەتی ژیان سەرهەڵدەدا . نەناسراوی کەسایەتی کۆمەڵگای سەنعەتی دە پەیوەندی دەگەڵ مەرجی ڕێکخراوەیی بۆ فەرهەنگی یەکدەست ،هەڵخرێنەری پێداویستییەکانی ئەو یەکگرتوویی فەرهەنگی نەتەوەیی یە. لێرە بۆوەیکە دیکتاتۆرێکی کاتی دابمەزرێ ،سیستیمێکی ئابووری دەوڵەتی و پێکهاتە ئابوورییەکانی دەوڵەتی وخولقاندنی فۆرمۆڵێکی زۆر کارا وبە هێز لە پێش چەمکی نەتەوە دێتەئاراوە نە بە پێچەوانەکەی کە ئەو

ناسیونالیزمە کە نوێنەرایەتی ئێعتیبارێکی نەتەوەیی دەکا .جادەوڵەت بۆیە دادەمەزرێن کە چون بە پێویست دەزانرێن نەک چون ئەوان سروشتین .

دەوڵەتی نەتەوەیی

دەوڵەتێکی نەتەوەیی دەوڵەتێکە کە لە سەر بنەمای مافی نەتەوەیەک هاتۆتە دی .ئەوان نوێنەرایەتی دەوڵەتانی نەتەوەیی دەکەن چون نوێنەرایەتی شارۆمەدانێک دەکەن کە لەباری نیژادییەوە یەکن . لێکسیکۆنی بۆنیەرز (bonniers lexikon) دەوڵەتی نەتەوەیی ئاوا تاریف دەکا ودەڵێ : جوغرافیایەکی دیاریکراو و سنووردار کە زۆربەی دانیشتوانی خاوەن یەک زمان ، یەک فەرهەنگ یەک داب و یەک نەریتی هاوبەشن .

نۆرویژ سەربەخۆیی خۆی دە هەڵوەشاندنەوەی ئەو یەکێتییەی کە دەگەڵ سۆئید بووی دە ساڵی 1905 دا دەدی ،دەکرێ وەک نموونەیەک بۆ تێگەیشتن لە دەوڵەتی نەتەوەیی بێهێنینەوە . دە ماوەی ساڵەکانی 1900 کە سەردەمی وەلاتانی کۆلۆنیالیستەکان بوو، زۆربەی ئەو نەتەوانەی کە ژێردەستەی ئەو کۆلۆنیالیستانە بوون دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوەیی خۆیان بە گوێرەی ویستی خۆیان دامەزراند لەوانە،وەک وییەتنام 1954 و بنگلادش 1971 .

بنیاتنانی نەتەوە و سیاسەتێکی فرە چەشنی

گرینگترین کەرەسە بۆ بنیاتنانی نەتەوەیەک خوێندەواری لانیکەم 3تا 9 ساڵ بە زمانی نەتەوەیی(زگماکی) ، هێنانەگۆڕێی مێژووی نەتەوەیی ، و هیمای نەتەوەیی(ئاڵا وسروودی نەتەوەیی) وهەر شتێکی دیکەی کە باس لە نەهێشتنی ئاسمیلەکردنی نیژادێک یان نەتەوەیەک دە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتانەدا کە تێیدا دەژین بکا . ئەگەر نەتەوەیەک بیهەوێ سەربکەوێ ،دەبێ پێناسەیەکی جەماوەری وەک پێناسەیەک بۆ دەوڵەتی نەتەوەیی خۆی دیاری بکا ،نەک ئەو شتە سەرتاییانەی کە خۆیان وەک نیژاد دە پەیوەندی دەگەڵ دەوڵەت دا دبیننەوە . ئەوە دەتوانێ خولقێنەری گیر وگرفت بن دە دامەزراندنی دەوڵەتێک لە لایەن یەک نەتەوەوە کە لەو جێگایەی ڕەو و لانەوازی دێمۆگرافی دەگۆڕێ .بۆ نموونە چلۆن "سۆئێدی" بوون خۆی دەگەڵ شارۆمەندبوون لە سۆئێد و هەروەها دەگەڵ ئەو ڕیشە نیژادییەی کە ئەو دەگرێتەوە گرێبدا .

لێکدانەوەی پێناسەی دەوڵەتی نەتەوەیی بنەمایەکە دە پەیوەندی دەگەڵ ناوەندی بەرێوەبەرایەتی سیاسەتی وەرگرتنی پەنابەران وەک شارۆمەندی سۆئێدی . بەدوای ساڵەکانی 1990 دا ئەو بۆچوونە لە لایەن دەوڵەتی نەتەوەیی کەم تا زۆر جێ خۆی دا بە بۆچوونی گلوبالیزەکردن ، فرە فەرهەنگی ،یان فرە نیژادی و فرە مەزهەبی . دەوڵەتی نەتەوەیی لەوێوە نەخشی خۆی وەک خانەخوێیەکی دڵفراوان وبە تەحەممول دە چوارچێوەی هەرێمی خۆیدا وەستۆ دەگرێ .

درێژەی هەیە